

O manifestare științifică prestigioasă:

„ARTĂ ȘI ISTORIE. IMAGINEA-DOCUMENT ÎN CIVILIZAȚIA ROMÂNEASCĂ“

Cele 28 de comunicări ale celei de-a doua sesiuni anuale a Comitetului național român de istoria artei, organizată sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice (la 21—22 februarie a.c.), reunind, sub acest inspirat generic, teme de o mare diversitate în ceea ce privește conținutul, dar și în ceea ce privește metodele de abordare a cercetării au demonstrat din plin existența unui climat propice discuției, a unei comunicări osmole, superior înțeleasă, de permanentă căutare a adevărului printr-o mai mare deschidere a artelor, o articulare a lor cu istoria. Altfel spus, metoda interdisciplinară și-a dovedit cu succes și de această dată efectele când s-au pus probleme de felul cum trebuie privită și interpretată creația artistică de către cercetător: legătura imaginii cu contextul istoric în care a fost creată, găsirea sensurilor ascunse și a funcției imaginii vizuale cu valoare istorică, stabilirea modului în care gândirea artistică poate să coincidă cu interpretarea istorică propriu-zisă. Căci dialogul creatorului cu realitatea poate fi urmărit și înțeles cu deosebire în cercetarea monumentelor noastre, exprimate plastic în formele construite de-a lungul mileniilor care, alături de întreaga serie de obiecte de artă ce înobilează spațiile publice și interioarele locuințelor, încorporează și rostesc specificitatea unei epoci, sensibilitatea și gândirea ei.

În cele ce urmează ne vom opri, pe scurt, asupra unora dintre ideile comunicărilor audiate, ce s-au constituit, prin excelență, într-o invitație, în continuare, la o relectură și deci reinterpretare, dintr-o perspectivă nouă, pornind mereu de la izvoare, a valorilor trecutului.

Limba și gramatică artistică în relieful Columnei lui Traian (RADU FLORESCU)

O reconstituire a modului în care a procedat artistul (ctitorul) roman în reprezentarea reliefulor de pe Columna lui Traian. Metoda de inspirație structuralistă în studiul prezentat i-a oferit autorului posibilitatea unei noi exegeze prin gruparea scenelor (semantice) pe de o parte în funcție de o compoziție centrală, iar pe de altă în structuri supraordonate, precum și prin observarea omogeneității decorului, conducându-l la concluzia existenței unui *magister operis*, care a schițat conturile, și a unor echipe care au executat detaliile.

Un grup de monumente romanice din nord-vestul României: context istoric și tipologie arhitecturală (ALEXANDRU AVRAM)

Este vorba de un grup de șase monumente (biserici sală cu absidă semicirculară) din Țara Crișurilor, databile în secolele XII—XIII, venind să completeze repertoriul arhitecturii romanice din țara noastră, Crișana — după aprecierea autorului — reprezentând veriga de legătură dintre arhitectura romanică central europeană și cea a Transilvaniei.

Retorică și utopie în arhitectura secolului al XIX-lea în România (MIHAI ISPIR)

Autorul surprinde două aspecte ale arhitecturii neoclase din România, cu corespondențe în tendințele culturale ale vremii: unul, mai general, utilizarea „retorică”, nefuncțională, a unor elemente și detalii, consonând cu rolul disciplinei retoricii în învățământ și în viața publică și, celălalt, particular, un anume sentiment utopic prezent într-un proiect al lui Iacob Melic pentru Teatrul Național din București, întocmit în perioada de cristalizare a ideilor utopice ale lui Ion Heliade Rădulescu.

Johann Weiss și monumentele Țării Românești (TEREZA SINIGALIA)

O cercetare cuprinzând considerațiile autoarei asupra datelor și descrierilor furnizate de raportul inginerului austriac Johann Weiss cuprins în manuscrisul aflat în Biblioteca Academiei R. S. România, important document de cunoaștere exactă a arhitecturii românești la sfârșitul secolului trecut. O sursă sigură pentru cercetătorii monumentelor, dacă ne gândim că planurile lui Weiss înfățișează, altfel de cum ne apar azi, monumente ca Strehăia, Tismana, dar mai ales Biserica episcopală din Rm. Vlcea și Bistrița — ctitoria Craioveștilor, al cărei plan triconc este de o mare importanță în evoluția arhitecturii muntești.

Marsigli și unele cetăți ale Banatului (GHEORGHE SEBÉSTYÉN)

Un studiu amănunțit cuprinzând mărturiile însemnate despre sistemul constructiv, situația politică și economică ale cetăților Banatului (Caransebeș, Lugoj, Mehadia, Jdioara), prețioase informații furnizate de Marsigli care, după cum ne-o arată releveul de la 1697 înfățișând Caransebeșul (o cetate opulentă în sec. XVI—XVII, cu nimic mai prejos decât altele din Transilvania), poate fi considerat un antecesor al lui Vauban, cunoscut la noi pentru sistemul de lucrări de fortificații și asediu.

Un plan mai puțin obișnuit în arhitectura barocă din Transilvania (NICOLAE SABĂU)

În peisajul barocului tardiv transilvănean, autorul surprinde existența unui monument inedit: capela Spitalului Mizericordienilor din Oradea, al cărei plan central prezintă o cupolă elipsoidală transversală. Noutatea descoperirii și interesul suscitată îl conduc pe cercetător la un excurs în evoluția acestui plan în arhitectura central europeană, cu referire specială la construcția monumentului amintit și la meșterii italieni semnați în documentele de epocă existente în arhivele orădene.

Artă și conștiință românească în Banat în secolul al XVIII-lea (HORIA MEDELEANU)

În epoca de plămădire a conștiinței românilor din Transilvania, mișcarea artistică bănățeană a secolului al XVIII-lea s-a afirmat puternic, fiind receptivă la curentele artistice ale epocii așa cum o dovedesc frescele monumentelor și frumusețea obiectelor de cult și, în general, activitatea unor străluciți pictori români.

* * *

De locul, semnificația și valoarea tabloului votiv, a ansamblurilor murale în general s-au ocupat un număr mare de comunicări, imaginea fiind văzută ca o reflectare a unei realități social-politice, ca un dialog ascuns al creatorului cu mediul în care trăia.

Glosse la un tablou votiv (VASILE DRĂGUȚ)

Privind cu ochii cunoscătorului întreaga gamă a artei monumentelor noastre pe care o raportează la existența istorică a poporului, la aspirațiile și idealurile sale pe care le reflectă, autorul afirmă că tabloul votiv de la Mănăstirea Dobrovăț este o adevărată cheie pentru simbolurile artei moldovenești din secolul al XVI-lea, când moldovenii au folosit mijloacele artei spre a-și mărturisi idealurile de independență.

Pașini de cronică în „galeriile voievodale” de la Hurez (ANCA VASILIU)

O istorie în imagini în pronaosul Hurezilor (ctitoria Brincovenilor); galeria de portrete a

stirpei domnitoare mărturisește conștiința ctitorilor de a fi construit și trăit ei înșiși o istorie, iar lecturarea ei prilejuiește autoarei găsirea de sensuri și dimensiuni istorice, pictura respectivă implicând perspectiva modernă, istorisită asupra unui trecut în care demonstrațiile genealogice răspundeau unor sensibilități și cerințe ale epocii.

Confluențe și diferențe în pictura românească a veacului al XVIII-lea (CORINA POPA)

Prin compararea unora dintre monumentele ctitorite și zugrăvite în secolul al XVIII-lea în zone ca Gorj-Vlcea și Maramureș, autoarea studiului ajunge la concluzia unei continuități de secole a artei tradiționale și a reflecției realității sociale în modalități diferite; în timp ce în Oltenia nordică tablourile votive există și înfățișează pe ctitorii moșneni (ca în modelele ctitoriilor boierești), în ctitoriile comunității maramureșene, absența lor se explică prin modificarea profundă a statutului feudalității Maramureșului.

Imaginea-document și semnificația ei în pictura românească din Transilvania secolului al XVIII-lea (MARIUS PORUMB)

Și în Transilvania, cercetarea picturii unor ctitorii sătești (Rășinari, Avrig, Săliște) îi dă posibilitatea autorului să constate, pe lângă frecvența și repetarea temelor iconografice (imaginea-document prezentându-se ca o reflectare a evenimentelor politice, a unor anumite structuri sociale), prezența rară a tabloului votiv; din ambianța (secolului al XVIII-lea) a ctitoriilor transilvănean autorul menționează și comentează semnificația monumentelor și în special a tablourilor votive de la Oena Sibului și Turnu Roșu (este de remarcat că figurile votive înfățișate sînt Mihai Viteazul și Constantin Brîncoveanu sau Matei Basarab și Elina Doamna) sau de la Mănăstirea Săraea (pictural amintește de Hurez; aici tabloul votiv figurează ctitori realizată în viață).

Tipuri sociale și aspecte de critică socială în pictura monumentelor de lemn din Transilvania (IOANA CRISTACHE-PANAIT)

Problema structurilor sociale, a unor modalități de prezentare în creațiile artistice a unor subiecte care merg tot pe linia menținerii tradiției, se reflectă din plin și în alte ctitorii ale obștei transilvăneane ca de pildă la Agîrbiciu, Voivodeni, Budești-Susani, unde cercetarea, din ultimii ani, aduce prețioase informații în sublinierea ideii receptării fenomenului artistic, a influenței picturii și transferului de meșteri de la sudul Carpaților în Transilvania, în special a unității spirituale a poporului nostru.

Pictura exterioară a monumentelor din Țara Românească (ANDREI PALEOLOG)

Semnificațiile picturii exterioare a monumentelor (sec. XVIII—XIX) din Țara Românească, un domeniu care deschide cîmp larg cercetărilor viitoare pentru a descoperi date nebanuite și sensuri îmbogățite ale reprezentării plastice, demonstrează — după afirmațiile autorului — nota specifică și rolul ei în evoluția meșteșugului artistic la români, demonstrează, totodată, o anumită efigie de reprezentare a colectivităților sătești.

* * *

Structura culturii figurative și a culturii scrise în secolele XVII—XVIII (ALEXANDRU DUȚU)
Posibilitățile oferite de cultura scrisă pentru

lecturarea și receptarea operei de artă, pentru cunoașterea mentalităților au o mare importanță, după opinia autorului, știut fiind ecoul manuscriselor cărților și al romanului popular în picturile murale de la noi.

Pictura panou, oglindă a civilizației transilvănene din secolele XV–XVI (ANDREI KARTESZ-BADRUS)

Autorul tratează formele, tipurile și arta altarelor (ridicate în Transilvania până la Reformă) cu nuanțarea analizelor stilistice și prezentarea influențelor asimilate.

Semnificația unor motive zoomorfe în arta veche românească (VICTOR SIMION)

Pornind de la fixarea în imagine a realității lumii medievale, autorul descoperă că bogatul repertoriu imagistic se bazează pe recomponerea unor aspecte decorative și în special pe observarea frecvenței motivului zoomorf. Astfel, lespezile funerare de la noi (cele ale lui Radu de la Afumați și Stroe Buzescu) sau ușile de la intrarea în biserica Mănăstirii Snagov contribuie la înțelegerea unor sensuri cu totul specifice ale artei noastre vechi.

Portretele stolnicului Constantin Cantacuzino (RADU ȘTEFAN CIOBANU)

O galerie de portrete înfățișând figura învățatului român care a fost Constantin Cantacuzino, portrete aflate la bisericile de la Sinaia, Filipeștii de Pădure, Mărgineni, Tîrșor, Cotroceni (București), Rm. Sărat, Hurezi; după opinia autorului ele au fost pictate între 1679 și 1716, odată cu apogeul puterii politice a Cantacuzinilor în Țara Românească.

O contribuție la iconografia istorică moldovenească: portretul lui Miron Barnovschi (MARINA SZABADOS)

Comunicarea cuprinde interpretarea hrisovului emis la 1627 de cancelaria din Iași a lui Miron Barnovschi (document aflat în patrimoniul Muzeului județean Suceava), referitor la înzestrarea mănăstirii „Uspenia” din Tîrgul Iașilor și închinarea ei unei biserici din Ierusalim. Documentul, frumos împodobit, prezintă o importanță deosebită datorită mai ales a portretului votiv, singurul păstrat, care-l înfățișează pe domnitor.

Gravură de carte și sculptură funerară în Transilvania epocii Reformei (RĂZVAN THEODORSCU)

O incursiune în civilizația Transilvaniei din vremea Reformei, cu relevarea legăturii faptelor de artă și cultură cu contextul social al

vremii. Autorul arată că artiștii italieni au făcut ca centrele noastre transilvănene să se alimenteze din climatul artistic european; arta medaliilor, ilustrația de carte, arta sculpturală aulică reprezintă o adaptare fidelă, în secolul al XVI-lea, a prototipurilor răspândite în spațiul Apusului. Este perioada în care, susține autorul, în Transilvania se înregistrează o stare de spirit favorabilă difuziunii ideilor, a circulației cărții, a dezvoltării gravurii.

Tradiția de la Nicula și câteva exemple din imagineria istorică românească prezentate în colecțiile Albertinei (MARICA GRIGORESCU)

Gravura văzută ca artă dar și ca document prin exemplarele de gravuri pe care autoarea le pune în circulația științifică. Este vorba de gravuri realizate de artiști din familia Mansfeld, aflate în colecția din Murghești, jud. Mureș (copia gravată a icoanei de la Nicula) și în colecția Muzeului Albertina din Viena; acestea din urmă înfățișează portretele baronului Brukenthal și domnitorului Alexandru Ipsilanti sau dublul portret al lui Horia și Cloșca.

Ctitor, artist, imagine în epoca lui Matei Basarab (OANA IANCOVESCU)

Sînt reliefele activitatea de ctitor a mitropolitului Ștefan, receptivitatea politică ce a dus în Țara Românească la marcarea epocii lui Matei Basarab ca o epocă de eferescență a artelor și culturii.

Iconografie istorică inedită a relațiilor româno-polone (sec. XVI–XVII). (CONSTANTIN REZACHEVICI)

Autorul insistă asupra influențelor și legăturilor reciproce în evul mediu între polonezi și moldoveni, așa cum o dovedește iconografia de epocă înfățișînd: costumul husarilor polonezi ale cărui elemente au influențat moda vestimentară a Moldovei secolului al XVI-lea; echipamentul militar moldovenesc cu transferul de motive spre costumul polonez în aceeași perioadă; costumul călărimii polonezilor în secolul al XVII-lea și echipamentele de panțiri.

Metamorfoza unui fals din „Călătoriile” lui Aubry de La Motraye (MARIN BUCUR)

Comentînd imaginile preluate de La Motraye din albumul lui Van Moor (înfățișînd figuri valahe), autorul atrage atenția asupra necesității unei cercetări serioase și circumspecte în identificarea unor ilustrații, gravuri etc., deoarece ele pot conduce la falsuri.

Anistorismul simbolului și istoria artei. Pere-nitatea unui motiv arhaic în evoluția artei românești (RADU BERCEA)

O altă abordare a studiului de artă și istorie (îinind de plastica vizuală; autorul identifică vasul ceramic cu trupul uman, pornind în argumentarea ideilor de la simbolismul indian și oprindu-se la reprezentările antropomorfe atât de frecvente în culturile neolitice de la noi și chiar la unele exemple din arta populară și din creația plastică contemporană românească.

Istorie și nostalgie romantică; veduta transilvăniană din secolul al XIX-lea (MARIUS TĂTARU)

După ce a arătat că gândirea romantică a stimulat și deschis problema peisajului în artă, a abordării naturii din lăuntru ei, cu slujirea interesului omului pentru spectacolul naturii, autorul a relevat că Transilvania a reprezentat cadrul razei de acțiune a vedutismului, a creatorilor de vedute și a izvoarelor de inspirație.

Nostalgiea originilor: imagine și simbol (OCTAVIAN BARBOSA)

Existența nostalgiei originilor și a unui prestigiu al lor reprezintă o idee majoră în cultura noastră căreia autorul îi acordă o importanță covârșitoare, generînd teme benefice în constelația artelor, opera de artă oferind, odată cu desfășurarea conceptuală a datelor, posibilitatea explicării nostalgiei originilor, a îndepărtării ideilor care le negau dar și a apropierii de înțelesurile ei nobile.

Imaginea-document și evoluția gustului artistic la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în România (AMELIA PAVEL)

Pornind de la explicarea noțiunii de imagine-document, studiul se axează pe problemele interferenței între artă și istorie care provine din istorism, cu accente pe problema evoluției gustului artistic condiționat de căutarea adevărului și deci de cercetarea izvoarelor.

Istoria ca experiment: prospectarea tradiției în unele poezii plastice românești contemporane (MAGDA CĂRNECI)

Comunicarea cuprinde în principal orientări curente în vizualizarea temei istorice, cu exemplificări de lucrări de artă plastică contemporană în care sînt simbolizate momente sau figuri din istoria poporului nostru.

ELISABETA ANCUȚA — RUȘINARU

SLATINA — TRADIȚII DE CONSTRUCȚIE URBANĂ

Sub impulsurile energice ale industrializării, marea majoritate a orașelor țării s-a văzut supusă unor presiuni fizice și demografice nu numai ample, dar și deosebit de dinamice. Așa se explică de ce, mai ales după intrarea în vigoare a Legii sistematizării în 1974, numeroase localități urbane au renunțat la părți mai întinse sau mai restrînse din fondul construit tradițional, care, astăzi, în contextul reconsiderării istoriei și al difuzării aproape nelimitate a construcțiilor noi, capătă valențe inedite. Excepții sînt puține, între ele putîndu-se număra și Slatina cu mănunchiul ei de străzi comerciale tradiționale, înconjurat de zonele cu case vechi risipite echilibrat în grădinile abundent plantate. Aflîndu-se printre orașele care mai păstrează aleltuirea urbanistică tipică veacurilor trecute, Slatina a început să preocupe pe istorici și criticii de artă, pe arhitecții restauratori și pe studiosii vechii civilizații urbane de la sud și est de Carpați.

Un moment nu lipsit de semnificație în această reabilitare culturală a zonei istorice a orașului de pe Olt l-a constituit organizarea simultană, în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, a două manifestări expoziționale. Vernisate în aceeași zi (10 septembrie 1982) ele au avut ca temă pe de o parte, sculptura monumentală orășenească (retrospectiva plasticiei Teodora Kițulescu), pe de alta, arhitectura orașului vechi, fundal al actului artistic

(inițiativa studentului arhitect Florin Neagoe). Intitulată „Tradiții de construcție urbană la Slatina”, această din urmă expoziție, deschisă în sala „ARTIS”, s-a înscris pe linia manifestărilor inițiate la Institutul de arhitectură din București în iulie 1982, manifestări care se cer continuate și în alte orașe depozitare ale unor valori orășenești tradiționale.

Rostul esențial al acestor manifestări (expoziții, mese rotunde, vizionări de filme și diapozitive) constă în a cerceta, a evidenția și a impune edililor, locuitorilor și turiștilor valorile de necontestat ascuse în vechile formațiuni urbane din țara noastră. Dincolo de durabilitatea materiei din care au fost plămădite, ele rămîn o transpunere plastică a unei viziuni specifice asupra Cosmosului și a organizării sociale a propriei colectivități, în relație cu existența comunităților învecinate. Localizarea geografică a României și, în cazul de față, a Slatinei, explică prezența în construcția urbană a efectelor (evidente ori voalate) a tuturor vectorilor culturali care s-au încrucișat în această parte a Europei. Deschiderea spre orient și revelațiile arhitecturii eclectice au determinat o rezultantă particulară în cuprinsul Slatinei: locuințe negustorești cu geomie și portal supraînălțat, case de țîrgoveți ascuse în adîncurile grădinilor, chioșcuri, pergole sau umbrare, toate transpărînd dintr-o existență îndepărtată, s-au ordonat aici într-o tipologie

cu o mare forță de seducție și impresionare.

Tocmai pe această capacitate de impresionare s-au bazat organizatorii expoziției „Tradiții de construcție urbană la Slatina” care a întruchipat un *traseu imaginar prin spațiile construite și neconstruite ale unei localități, incursiune afectivă în zona veche a municipiului Slatina*. S-au folosit, la realizarea acestui cadru, fotografii, schițe, publicații, documente, inscripții de pe construcții, obiecte de mobilier interior și urban, lucrări de artă plastică. În prima încăpere — echivalînd cu spațiul dinaintea caselor — citeva ilustrate de epocă, Istoria orașului (G. Poboran, 1908), un album foto (1906), un plan de sistematizare (1912) oferă imaginea Slatinei înainte și după 1900. Imaginea este completată cu desfășurări ale unor străzi comerciale, fragmente ceramice, firma „La globul de aur”, picturi și linogravuri (L. D. Bălăcescu, T. Kițulescu, C. Tipoia, D. Morărescu) etc.

Un pendul al scurgerii timpurilor marchează trecerea la cea de-a doua încăpere „care s-a dorit refăcută după tipicul unui interior de locuință *fin du siècle*”. Apar accese monumentale sau simple ganguri, pridvorul cu geomie și scară balansată, stucaturi, în timp ce într-un plic imaginar sînt strînse informații despre o proprietate din „culoarea de galben”: acte de vînzare-cumpărare, ipoteci, testamente (1874—1889). Sînt prezentate elemente de in-